

Demografia românească (1975—1989)

Un bilanț, fie el provizoriu și fragmentar, al drumului parcurs de știința demografică din țara noastră, în ultimii 15 ani, este un exercițiu util și instructiv din mai multe puncte de vedere. Sub raport istoric, el s-ar putea dovedi folositor pentru o istorie a demografiei românești, atât de necesară, dar căreia i s-au consacrat prea puține studii¹. Sarcina viitorului istoric al demografiei va fi mult ușurată datorită unor asemenea consemnări făcute de contemporani. Ceea ce s-a făcut pentru istoria sociologiei românești ar putea constitui un excelent exemplu stimulat și pentru demografie.

În al doilea rând, o asemenea întreprindere este absolut necesară pentru inventarierea realizărilor demografiei și, pe această bază, pentru evidențierea modului în care această știință răspunde necesităților practicii sociale din țara noastră². În ultima analiză orice știință — și cu atât mai mult o știință socială, cum este demografia — este chemată să contribuie la explicarea fenomenelor și tendințelor din societate, ajutând în felul acesta la fundamentarea științifică a deciziilor și strategiilor, adoptate de factorii de decizie, privind dezvoltarea social-economică. Identificarea domeniilor mai puțin cercetate ca și a lipsurilor ar putea duce, în final, la o mai bună orientare a tematicii și a potențialului științific al demografiei românești. Acestea fiind obiectivele pe care ni le propunem, câteva precizări se impun pentru a circumscrie cadrul și a indica limitele sale.

În cele ce urmează demografia este înțeleasă în sens restrictiv, pornind de la ideea că populația este un sistem demografic relativ autonom, văzut din punct de vedere al proceselor de reînnoire, determinate de fertilitate și mortalitate, ceea ce, în ultima analiză, se reduce la studiul stocurilor și fluxurilor demografice, în optică probabilistă. Sensul este deci cel dat în demografia franceză de termenul analiza demografică. Cum însă populația este studiată și de alte științe, de pe pozițiile specifice ale acestora, vom ajunge să distingem cu aproximație următoarele discipline înrudite: economia populației, sociologia populației, geografia populației și a așezărilor umane, demografia istorică, știința regională, dreptul populației și legislația demografică, etnografia demografică, antropologia, medicina și biologia populației, biometria și matematica actuarială, ecologia.

¹ Amintim G. Retegan, *Dezvoltarea demografiei românești în perioada 1859—1916*. (I și II), în: „Revista de statistică”, Nr. 2 și Nr. 3, 1970;

VI. Trebici, *Dezvoltarea demografiei ca știință în România*, în: „Viitorul social”, Nr. 4, 1981. S-ar mai putea menționa câteva studii cu caracter etnografic consacrate unor personalități ca: D. Pop Marțian, Ion Ionescu de la Brad, Leonida Colescu, Anton Golepenția, Sabin Manuila și alții.

² VI. Trebici, *Demografia între știință și acțiune socială*. În: „Viitorul social”, Nr. 3, 1988.

Puntea de legătură dintre aceste discipline și demografie este folosirea aceluiași concept al populației și a metodelor analizei demografice, ca punct de plecare al oricărui studiu al populației, condiție care, din păcate, nu este întotdeauna respectată.

Concepută în felul acesta, demografia presupune persoane calificate care o exercită, adică demografi. Potrivit sistemului de învățământ din țara noastră, spre deosebire de cel din alte țări, care au departamente de demografie, institute de demografie etc. care acordă și titlul de doctor în demografie, o asemenea specialitate nu există. Cursul de statistică a populației sau de demografie, predat în învățământul economic (cazul Academiei de Studii Economice), este insuficient pentru specialitatea de demograf. Dar cei mai apropiați de aceasta sînt cei ce primesc o pregătire statistică și matematică, în cadrul pregătirii generale economice. De altfel, în schema (lista) profesiunilor lipsește cea de demograf. Astfel stînd lucrurile, pregătirea demografului se realizează prin efortul propriu al celui care și-a ales această disciplină. Situația este intrucitva similară cu cea din domeniul etnologiei și etnografiei.

Există însă două împrejurări speciale care se cer relevate. Absolvenții Facultății de planificare și cibernetică economică de la A.S.E., beneficiari ai cursului de demografie, au dreptul de a opta, în cadrul examenului de licență, pentru un subiect de demografie, în vederea lucrării de diplomă ceea ce înseamnă, în cei 15 ani, cîteva sute de lucrări în demografie. O altă împrejurare favorabilă este faptul că Centrul demografic O.N.U. — România, în decursul existenței sale (1974—1984) a dat posibilitate unui număr de circa o sută de specialiști (statisticieni, sociologi, economiști, medici, matematicieni) să dobîndească cunoștințe temeinice de demografie, în cadrul cursurilor postuniversitare. Să reținem deci că demografia românească dispune de un remarcabil potențial științific. Vom arăta mai tirziu cum a fost acesta folosit.

Alegerea perioadei de 15 ani nu este intimplătoare. Anul 1974 a reprezentat un moment semnificativ: el a fost Anul Mondial al Populației care a culminat cu Conferința Mondială a Populației O.N.U., ale cărei lucrări s-au desfășurat la București (august, 1974). Activitatea pregătitoare a cuprins cîteva simpozioane naționale de demografie, cu sute de comunicări; producția editorială a cunoscut cîteva apariții notabile. În sfîrșit, în 1974 a luat ființă Centrul Demografic O.N.U. — România.

Pentru a caracteriza evoluția demografiei românești în perioada (1975—1989) am urmărit apariția de cărți, precum și studiile publicate în special în revista „Viitorul social” și „Revista de Statistică”, eșantion reprezentativ. Menționăm că revista „Viitorul Social”, chiar din anul reapariției (1972), a creat o rubrică „Demografia”, suplinind astfel lipsa unei reviste úe specialitate.

Să începem cu o statistică globală.

Revista „Viitorul social”, cu 4 apariții anuale, pînă în 1980, apoi cu 6 apariții anuale, 1981—1989, deci cu un total de 78 de numere, a publicat 72 de articole pe teme de demografie, 52 de recenzii și note de lectură și 11 informații privind manifestări științifice naționale și internaționale. „Revista de statistică” a publicat în același interval de timp, în cele 180 de numere, ceva mai mult de 10 articole de demografie și două numere

speciale închinatelor unor evenimente demografice: Nr. 7/1987 (Ziua celor 5 miliarde) și Nr. 5, 1988 (România. 23 milioane locuitori).

Importante sînt desigur tematica și calitatea științifică a materialelor publicate.

Se detașează net studiile consacrate fertilității și mortalității, ca domenii clasice ale demografiei. Nu lipsesc nici studii privind structura populației, în special, problema îmbătrînirii demografice. Cit privește interrelațiile dintre demografie și celelalte științe înrudite, au prevalat cele referitoare la migrația internă, la urbanizare și redistribuirea teritorială a populației, inclusiv la demografia diferențială văzută din punct de vedere teritorial.

Mult mai puține studii s-au publicat pe tema familiei, nupțialității și divorțialității, în ciuda importanței lor pentru societatea românească.

Fertilitatea, investigată cu mijloacele analizei demografice, a constituit un obiect predilect în studiile lui V. Ghețau³. Să remarcăm — printre altele — aplicarea analizei longitudinale, reconstituirea unor generații pe baza recensămintelor populației și formularea unor estimări prospective. O contribuție la problemă aduce P. Mureșan⁴ în care sînt înfățișate metodologia și unele rezultate ale anchetei din țara noastră (1978), afiliată la Ancheta mondială a fertilității (W.F.S.)

Nupțialitatea a fost investigată în unele studii ale lui Vl. Trebici⁵, inclusiv în retrospectivă istorică, pe baza recensămintelor, prin folosirea metodei demografului englez J. Hajnal.

Divorțialitatea este sporadic prezentă în demografia românească. Două excepții: studiul lui Vl. Trebici (1986) și cel al sociologului I. Mihăilescu⁶.

Familia, prin tradiție obiect al sociologiei, a fost abordată demografic fie în raport cu planificarea familiei și politica demografică, fie în legătură cu ciclul de viață familială, problemă relativ recentă în demografie. Vom menționa mai întii studiile lui E. Mesaroș⁷. Ciclul de viață familială a fost prezentat în unele articole ale lui V. Trebici⁸ și Smaranda Mezei⁹. Se poate afirma că studiile publicate de S. Mezei, sociolog și demograf,

³ „Considerații asupra fertilității după durata căsătoriei în țara noastră”, în: „Viitorul social”, Nr. 3, 1976; „O abordare longitudinală a evoluției fertilității în România”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1981. *Durata căsătoriei și fertilitatea*, în: „Viitorul social”, Nr. 3, 1986; „Fertilitatea unor generații feminine în România”, în: „Viitorul social”, Nr. 6, 1987.

⁴ „Fertilitatea populației feminine din R. S. România”, în: „Viitorul social”, Nr. 5, 1981.

⁵ „Nupțialitatea populației României”, în: „Viitorul social”, Nr. 4, 1979; „Nupțialitatea și modelul cultural”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1986; *Familia, stabilitatea și divorțurile*, în: „Viitorul social”, Nr. 5, 1986.

⁶ „Consolidarea coeziunii familiale și rata divorțialității”, în: „Viitorul social”, No. 6, 1987.

⁷ „Considerații socio-demografice asupra familiei românești contemporane”, în: „Viitorul social”, Nr. 4, 1975 și „Condițiile dimensiunilor familiei în actuala etapă de dezvoltare a României”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1977.

⁸ „Planificarea familiei în perspectivă sociologică”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1979 și „Ciclul de viață familială”, în: „Viitorul social”, Nr. 2, 1982.

⁹ „Ciclul de viață familială: probleme sociologice și demografice”, în: „Viitorul social”, Nr. 2, 1987 și „Un model empiric al ciclului de viață familială”, în: „Viitorul social”, nr. 3, 1989.

marchează începutul abordării teoretice și practice a acestei probleme în literatura românească.

Mortalitatea, în mod cu totul paradoxal, este aproape absentă din literatura demografică la care ne referim¹⁰. Or, problemele principale ale demografiei românești sînt fertilitatea (în sensul redresării acesteia), mortalitatea (în direcția scăderii ei) și îmbătrînirea demografică (necesitatea evaluării consecințelor și implicațiilor social-economice). Evoluția sinuoasă și contradictorie a mortalității generale, nivelul ridicat al mortalității infantile, supramortalitatea masculină reclamă studierea lor profundată, multidisciplinară. Printre puținele studii semnalam cele datorate lui V. Ghețau¹¹. Reconstituirea seriei cu date privind durata medie de viață în România, începînd cu anii 1899—1901, precum și analizele internaționale comparative sînt de cel mai mare interes. O lărgire a cadrului analizei mortalității, prin întocmirea de tabele de mortalitate pe provincii istorice, pentru două perioade, se datorează lui I. Hristache¹².

Numărul și structura demografică a populației s-au bucurat de un interes mai mare, fie la nivel național, fie la cel regional (provincii istorice și județe). Se remarcă o preocupare sporită — deși insuficientă — pentru îmbătrînirea demografică. Problema numărului și structurii populației este tratată uneori și pe județe, sub forma unor descrieri monografice. Vom menționa studiul unor specialiști în gerontologia socială¹³ pe tema îmbătrînirii demografice. Consecințele social-economice ale acestui proces continuă însă să absenteze din literatura noastră, deși pe plan mondial au apărut studii importante (J. Bourgeois-Pichat, N. Keyfitz) în care se propun modele de evaluare a procesului pe plan economic și financiar, printre care sistemul pensiilor. Unele influențe au fost relevate, cum ar fi efectul asupra resurselor de muncă¹⁴ și a evoluției numărului populației în general¹⁵.

Proiectările demografice au exercitat o adevărată atracție asupra demografilor români, în special pe plan aplicativ. Nu numai numeroasele articole pe această temă confirmă această tendință, dar și tezele de doc-

¹⁰ Desigur, instituțiile specializate efectuează studii pe această temă, dar care nu sînt publicate. Afirmatia este valabilă și pentru diferitele simpozioane științifice ale căror comunicări nu au fost publicate.

¹¹ „Speranța de viață a populației din România”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1978; „Evoluții recente ale duratei medii de viață în România”, în: „Viitorul social”, Nr. 6, 1983 și „Supramortalitatea masculină: rezultat al factorilor biologici sau al celor sociali?”, în: „Viitorul social”, Nr. 3, 1980; unele aspecte ale problemei: „Raportul dintre structură și fluxurile de evenimente demografice”, în: „Viitorul social”, Nr. 4, 1985.

¹² V. Trebici și I. Hristache, „Demografia teritorială a României”, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1986.

¹³ Vl. Jucovschi, Gh. Ghenciu, M. Balaci, C. Popescu, „Gerontologia socială și demografia vîrstei a treia”, în: „Viitorul social”, Nr. 3, 1987. Autorii au mai publicat articole pe această temă în: The Romanian Journal of Gerontology and Geriatrics, organ al Institutului Național de Gerontologie și Geriatrie.

¹⁴ Vl. Trebici, „Populația ca resursă limitată”, în: „Viitorul social”, Nr. 5, 1984; V. Ghețau, „Raportul dintre structură și fluxurile de evenimente demografice”, în: „Viitorul social”, Nr. 4, 1985; T. Rotariu, „Influența fertilității asupra evoluției demografice a României”, în: „Viitorul social”, Nr. 3, 1987.

¹⁵ Cu caracter general: I. Marinescu, „Populația României în lumina rezultatelor preliminare ale recensămîntului populației și al locuințelor din 5 ianuarie 1977”, în „Revista de statistică”, Nr. 7, 1977, precum și alte articole ocazionale.

torat susținute în această perioadă (în economie) sînt o mărturie a acestei propensiuni¹⁶. Se remarcă, sub raport metodologic, folosirea proiectării normative și a modelării matriciale. Ceva mai tîrziu a fost încercată metoda scenariilor¹⁷. Proiectări „derivate”, cum ar fi a populației active, a gospodăriilor și familiilor, a populației urbane și rurale lipsesc cu desăvîrșire. Este adevărat, acestea reclamă o bază statistică adecvată și metode mult mai sofisticate.

Părăsind perimetrul demografiei propriu-zise, vom face cîteva referiri la domenii administrate de demografie, sociologie și geografie, ca și la cele în care demografia se interferează cu economia.

Migrația constituie domeniul cel mai bine reprezentat. Interesul este justificat prin amploarea deosebită a acestor procese în România, prin viteza de producere și prin numeroasele consecințe. Îi datorăm statisticianului și demografului I. Measnicov (1903-1984) cîteva studii de pionierat în acest domeniu¹⁸, urmate de o serie de aplicații¹⁹. Să mai remarcăm o încercare — mai curînd metodologică — de descriere a migrației interne din România, din partea unui demograf-sociolog²⁰ și care, sub raport teoretic informativ, continuă studiile regretatului sociolog Aurel Drăguț (1948-1981)²¹ și a altor cuprinse în cărțile lui I. Measnicov, I. Hristache, Vl. Trebici (1977 și 1986).

Depășind în oarecare măsură cadrul pe care ni l-am impus este locul să semnalăm o lucrare, de certă importanță teoretică și metodologică, datorată unui sociolog-demograf²² și care deschide perspective noi aprofundării studiului migrației.

Urbanizarea, domeniu al sociologiei urbane și geografiei urbane, a stat și în atenția unor demografi. Vom aminti aici un studiu de demografie diferențială pe orașe²³, un altul despre concentrarea urbană²⁴; un studiu al lui I. Measnicov²⁵. Din studiile sociologice consacrate urbanizării se evidențiază cele ale lui D. Abraham, începînd din 1978. Cităm o lucrare de

¹⁶ M. Tarcă „Metode și modele statistice de prognoză demografică”. Teză de doctorat. A.S.E., 1973; I. Hristache „Calculul de perspectivă privind populația R. S. România”. Teză de doctorat. A.S.E., 1975; V. Ghețau „Proiectări demografice fundamentale și derivate”. Teză de doctorat A.S.E. 1979. A se vedea și Vl. Trebici și I. Hristache „Populația României la orizontul anului 1990”. În: „Viitorul social”, Nr. 2, 1977, din care s-ar putea trage unele învățăminte cu privire la proiectarea „normativă”.

¹⁷ V. Ghețau „Valențele scenariului demografic” (I) și (II), în: „Viitorul social”, Nr. 2, și 4, 1988.

¹⁸ „Un model matematic al migrației interne din România”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1976

¹⁹ I. Measnicov, Vl. Trebici, *Aspecte ale migrației și urbanizarea în lumina rezultatelor preliminare ale recensămîntului din 5 ianuarie 1977*, în: „Revista de statistică”, Nr. 4, 1978.

²⁰ Ana Rodica Lisievi Brezeanu „Măsurarea migrațiilor între provinciile istorice ale României”, în: „Viitorul social”, Nr. 2, 1989.

²¹ „Teorii despre migrație”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1978.

²² D. Sandu, *Fluxurile de migrație în România*, Eucurești, Editura Academiei, 1984.

²³ D. Hristache și Vl. Trebici „Urbanizare și demografie diferențială”, în „Viitorul social”, Nr. 3, 1975.

²⁴ V. Trebici: „Creșterea și concentrarea urbană”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1976

²⁵ „Unele caracteristici ale structurii și evoluției populației urbane din România”. În: „Viitorul social”, Nr. 4, 1978.

mare interes pentru demografi²⁶. Contribuțiile geografilor sînt și ele importante.

Repartiția populației în teritoriu, problemă complexă și aparținînd mai multor discipline, a fost și ea abordată de demografi. Vom aminti studiile lui V. Trebici, dezvoltate în cărți, pe care le vom semnală la timpul său. În același sens, cităm un studiu al sociologului D. Abraham²⁷, precum și mai multe studii ale lui D. Sandu, sintetizate într-o remarcabilă lucrare²⁸. Studii consacrate aspectelor zonale ale populației se întîlnesc relativ multe²⁹. De remarcat că metodele clasice-taxonomii, clasificări pe baza distanței relative etc. — sînt completate cu analize complexe de tip multicriterial și „cluster” (D. Sandu, D. Abraham).

Politica demografică i-a preocupat nu numai pe economiști, sociologi, politologi, ci și pe demografi. Am aminti aici cîteva studii și articole printre care: A. Stănoiu³⁰, Vl. Trebici³¹, Fl. Ciotea³². Desigur și în alte materiale se găsesc referiri la măsurile de politică demografică. Nu se întîlnesc, în studiile publicate, considerații asupra eficacității măsurilor de politică demografică pentru care literatura mondială pune la dispoziție modele și metode interesante. Amintim în acest context considerații interesante, publicate în „Viitorul social”, ale cunoscutului demograf francez, G. Calot, consemnate de Alin Teodorescu³³ și un document important adoptat de Conferința internațională a populației, din Mexic, 1984³⁴. Reamintim cele două numere speciale ale „Revistei de Statistică” (Nr. 7, 1987 și Nr. 5, 1988), cuprinzînd mai multe articole pe această temă.

Sînt și probleme care depășesc cadrul restrîns al demografiei, care au fost totuși abordate.

Tranziția demografică, ca un capitol complex de istorie, economie, sociologie, a fost tratată de Vl. Trebici³⁵ și dezvoltată apoi în diferite

²⁶ D. Abraham „Dinamica orașelor României — o tipologie multicriterială a dezvoltării urbane”. În: „Viitorul social”, Nr. 4, 1987;

²⁷ „Demografia rurală a României”, în „Viitorul social”, Nr. 2, 1977 și „Demografia teritorială a României”, în: „Viitorul social”, Nr. 2, 1980.

²⁸ D. Abraham „Indicatorii dezvoltării social-economice a județelor: o analiză tipologică”, în: „Viitorul social”, Nr. 4, 1979

²⁹ D. Sandu „Dezvoltarea socioteritorială în România”, București, Editura Academiei, 1987.

³⁰ A. Maier, Tr. Rotariu, „Schimbări socio-demografice în profil zonal”, în: „Viitorul social”, Nr. 5, 1983; Gh. Geană „Modernizare și deschidere demografică în zona Vrancei”, în: „Viitorul social”, Nr. 2, 1985; D. Sandu „O tipologie demografică a județelor României”, în: „Viitorul social”, Nr. 2, 1986.

³¹ A. Stănoiu „Politica demografică și dezvoltarea social-economică”, în: „Viitorul social”, Nr. 3, 1979.

³² Vl. Trebici „Populația României și politica demografică”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1981.

³³ Florin Ciotea „Formarea și educarea comportamentului familial și socio-demografic”, în: „Viitorul social”, Nr. 5, 1986.

³⁴ Interviu cu Gerard Calot. „Cercetare și politică demografică”, în: „Viitorul social”, Nr. 4, 1982.

³⁵ Programul și Declarația privind populația și dezvoltarea adoptată la Conferința Internațională a Populației, Mexico City. În: „Viitorul social”, Nr. 1, 1985.

³⁶ Vl. Trebici, „Tranziția demografică”, în: „Viitorul social”, Nr. 2, 1978.

lucrări publicate în țară și în străinătate. Recent, avem tratarea problemei într-un cadru particular, sub semnătura lui D. Sandu³⁶. Nu este nici o îndoială că analiza complexă a tranziției demografice din România cere — printre altele — o solidă bază a istoriei demografice și economice și sociale, precum și o bună cooperare dintre mai multe discipline. Nu dispunem până în prezent decît de informații statistice demografice pe un secol (1886—1986), reconstituite de Gh. Lungu³⁷.

Dintre problemele filosofice ale demografiei reținem atenția unui studiu al lui D. Sandu³⁸ iar interrelațiile dintre demografie, antropologie, istorie, sociologie, etnografie și psihologia socială au fost examinate în unele studii semnate de Vl. Trebici³⁹.

Populația mondială, împreună cu tendințele demografice, problemă atît de importantă a lumii contemporane, a fost prezentă sporadic (Vl. Trebici, V. Ghețau) în reviste: în schimb, i-au fost consacrate studii mai ample sub formă de capitole în unele volume avînd ca temă problemele globale ale omenirii.

Informații despre știința demografică peste hotare s-au publicat sporadic. Revistele de demografie din străinătate, ca: „Population and Development Review”, „Population Index”, „Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft. Demographie” au fost și ele infățisate, sporațic, publicului din România. Recent, au fost semnalate noi reviste precum: „European Journal of Population” și „Journal of Population Economics”. În schimb, reviste importante, cu tradiție, precum: „Population” (I.N.E.D., „Population Studies” (Londra), „Demography” (S.U.A.) nu au fost încă prezentate cititorilor din țara noastră.

Pentru a întregi cît de cît tabloul va trebui spus de unele manifestări științifice în care au fost prezente și problemele demografice, cum sînt consfăturile științifice de statistică organizate de Direcția Centrală de Statistică, apărute și în volume, congresele și seminariile Societății de Științe Geografice, precum și alte manifestări de acest gen.

Înainte de a trece în revistă producția editorială a demografiei vom face cîteva scurte referiri la preocupările privind populația în cadrul a două științe foarte înrudite cu demografia.

Economia politică are preocupări tradiționale în legătură cu populația, care au cunoscut un moment important cu teoria lui Malthus. În lumea contemporană, în special în ultimele 3—4 decenii, problema raportului „populație—economie” sau „creștere demografică — creștere economică” a fost tratată multilateral, dovadă numeroasele teorii și modele. Însăși Conferința Mondială a Populației (București, 1974) s-a desfășurat sub genericul „Populație — dezvoltare”. Era deci firesc ca această problemă să intre în preocupările economiștilor români. Vom aminti, mai

³⁶ D. Sandu, „Tranziție și diferențiere demografică în mediul rural”, în: „Viitorul social”, Nr. 4, 1989.

³⁷ Gh. Lungu, „Evoluția populației României și a componentelor creșterii ei numerice în ultimul secol”. În: „Revista de Statistică”, Nr. 7, 1987.

³⁸ „Profilul epistemologic al noțiunii de fenomen în demografie și sociologie”, în: „Viitorul social”, Nr. 2, 1987.

³⁹ „Model demografic și submodele regionale”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1984; „Demografie și etnografie: pentru o abordare multidisciplinară a populației”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1987; „Demografia între istorie și sociologie”, în: „Viitorul social”, Nr. 1, 1989.

intii, că problemei i-au fost consacrate câteva teze de doctorat în economie ⁴⁰. Ar trebui citate și unele teze de doctorat susținute la Academia de Științe Sociale, la facultățile de geografie etc., având contingentă cu problemele de demografie. Studii pe această temă s-au publicat în diferite reviste (Revista Economică, de pildă) și mult mai puține în „Viitorul Social”. Dintre acestea menționăm R. Moldovan ⁴¹, N. Giurgiu ⁴², F. Dumitru și I. Păcuraru ⁴³; M. Bulgaru ⁴⁴, V. Ghețău ⁴⁵. Alături de raportul „populație-dezvoltare” sînt tratate probleme ale populației active la nivel național și județean.

Istoria demografiei — am mai spus — este modest reprezentată. O etapă premergătoare ar fi întocmirea de monografii consacrate unor personalități ale demografiei românești.

În schimb, demografia istorică cunoaște un progres continuu. Înființarea Laboratorului de demografie istorică de pe lângă Universitatea din București, în 1981, condus de prof. Ștefan Ștefănescu, și grupind valoroși cercetători, desfășoară o activitate ale cărei rezultate sînt oglindite sistematic în „Revista de istorie” și în revista internațională „Annales de démographie historique”.

Producția editorială în demografie este relativ modestă, mai ales în ultimii ani. Să amintim mai intii lucrările destinate studenților și cercetătorilor. Lucrările lui Vl. Trebici ⁴⁶ și manualele colectivului de la catedra de cibernetică a A.S.E., V. Sora, I. Hristache și M. Despa ⁴⁷.

Cît privește lucrările cu caracter de studii și analize trebuie amintite cele datorate lui Vl. Trebici ⁴⁸. Vl. Trebici, Measnicov și I. Hristache ⁴⁹;

⁴⁰ Amitim: C. V. Băloiu, „Evoluția demografică și creșterea economică” teză de doctorat la Institutul de Cercetări Economice (1975); E. Mesaroș, „Condiționarea economico-socială a politicii demografice”, teză de doctorat la Institutul de Cercetări Economice (1976); C. Grigorescu, „Populație și economie”, teză de doctorat la Institutul de Cercetări Economice (1976); Ioan Olteanu, „Reflecția sensului și intensității migrației în condițiile dezvoltării economice în zona Brașov”, teză de doctorat la ASE (1979); M. Despa, „Optimal dinamic al corelației dintre dezvoltarea economico-socială și evoluția demografică în România”, teză de doctorat la A.S.E. (1986).

⁴¹ „Populația — factor activ al creșterii economice”, în: „Viitorul social”, nr. 2, 1975.

⁴² N. Giurgiu, „Implicații economice ale schimbării structurii pe vîrste a populației”, în: „Viitorul social”, Nr. 3, 1978.

⁴³ „Caracteristici și tendințe ale populației potențial activ din zona demo-economică Muntenia”, „Viitorul Social”, nr. 1, 1980.

⁴⁴ „Explozie și implozie demografică — optimul resurselor umane”, în: „Viitorul Social”, nr. 4, 1986.

⁴⁵ „Raportul dintre creșterea demografică și dezvoltarea socio-economică”, în „Viitorul Social”, Nr. 5, 1989.

⁴⁶ „Demografia”, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979 și „Ce este demografia?”, București, Editura științifică și enciclopedică, 1982.

⁴⁷ „Demografie”. Manual pentru studenții Facultății de planificare și cibernetică economică ASE, București, Editura didactică și pedagogică, 1983; de aceeași: „Culegere de probleme și studii de caz pentru demografie”. Pentru uzul studenților. Atelier poligrafic ASE 1987.

⁴⁸ „Mică enciclopedie de demografie”, București, Editura științifică și enciclopedică, 1975; „La population de la Roumanie et les tendances démographiques”, București, Editions Meridiene, 1976 (de asemenea în versiunile engleză și spaniolă).

⁴⁹ „Demografia orașelor României”, București, Editura științifică și enciclopedică, 1977.

V. Ghețău⁵⁰, V. Trebici și I. Hristache⁵¹, V. Trebici și I. Ghinoiu⁵². Se mai cuvin amintite lucrările unor economiști: C. Grigorescu⁵³ și C.V. Băloiu⁵⁴ ca și cele datorate unor geografi în domeniul geografiei populației și așezărilor umane (V. Cucu, S. Neguț) și bineînțeles, unor sociologi, lucrări în cadrul cărora figurează și factorul demografic.

Bilanțul demografiei românești din ultimii 15 ani, fatalmente incomplet, ridică unele întrebări, solicită aprecieri și presupune estimatii prospective. Nu ne putem propune să răspundem la toate aceste probleme. Trei repere pot fi luate în considerație: compararea cu demografia internațională, aprecierea potențialului de cercetare al demografiei românești și comanda socială pentru demografie.

După 1974, demografia de peste hotare a făcut progrese considerabile, atât pe planul metodologiei cât și al analizei. S-au generalizat anchetele demografice — cea mai importantă rămâne Ancheta Mondială a fertilității efectuată în zeci de țări — în cele mai diferite forme: retrospective, longitudinale, complexe (modelul francez „triple biographie”), cu scheme de sondaj sofisticate, cu prelucrare electronică. Pe această bază s-au înmulțit modelele și metodele de analiză. Este suficient să trecem în revistă studiile O.N.U. (în special, din seria: „Population Studies” și Buletinul demografic al O.N.U.), volumele cu comunicări prezentate la diferitele congrese și simpozioane, precum și imensa literatură apărută în acești ani, pentru a avea o imagine — fie și numai aproximativă — a progreselor demografiei, a noilor abordări metodologice. Puținele recenzii de cărți apărute în „Viitorul social” ne pot doar sugera vag acest proces.

Au luat ființă noi societăți internaționale de demografie, au apărut noi reviste. Pe lângă „clasicele” reviste „Population Index” (1935), „Genus” (Roma, din 1945), „Population” (I.N.E.D., din 1946), „Population Studies” (Londra, din 1947), „Demography” (S.U.A. din 1964), „Population and Development Review” (S.U.A., din 1975), au apărut „Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft .Demographie” (R.F. Germania, din 1975), „European Journal of Population” („Revue européenne de démographie” din 1985); „Journal of Population Economics” (din 1988). După statistica Centrului de Coordonare a cercetărilor demografice (C.I.C.R.E.D.) există astăzi circa 90 de reviste de demografie și cu profil mixt. Noi institute, centre, departamente de demografie au apărut în ultimii ani. Numărul societăților naționale și internaționale a sporit mult. Alături de Uniunea Internațională pentru studiul științific al populației, înființată în 1928, au mai apărut: Asociația Internațională a Demografiilor de limbă franceză — A.I.D.E.L.F. (1977), European Association for Population Studies E.A.P.S. (1983) și European Society for Population Economics — E.S.P.E (1986).

Cit privește aprecierea potențialului de cercetare din demografia românească, să consemnăm că în afară de instituțiile centrale (C.S.P.,

⁵⁰ „Perspective demografice”, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979.

⁵¹ „Demografia teritorială a României”, București, Editura Academiei, 1986.

⁵² „Demografie și etnografie”, București, Editura științifică și enciclopedică, 1986.

⁵³ C. Grigorescu, „Populație și economie”, București, Editura Academiei, 1976.

⁵⁴ C. V. Băloiu, „Evoluția demografică și creșterea economică”, București, Editura Academiei, 1981.

D.C.S., Ministerul Sănătății, Ministerul Muncii) studii și cercetări pe teme de demografie (sau conexe) se efectuează în unități de cercetare, precum : Centrul de calcul și statistică sanitară, Institutul de igienă și sănătate publică, Institutul Național de gerontologie și geriatrie, Centrul de cercetări sociologice al Universității din București, Laboratorul de studii și cercetări sociologice al I.C.P.C.T., Institutul de Economie Națională, Laboratorul de demografie istorică al Universității din București, Institutul de geografie al Universității din București. Și lista poate continua. Dacă luăm în considerare activitatea Centrului demografic O.N.U. — România care a pregătit circa 100 de specialiști români în demografie și domenii înrudite, ca și cele câteva sute de diplomați în economie, cu studii sistematice de demografie, putem spune că dispunem de un potențial apreciabil. *Cum este însă folosită această forță?*

Interesul pentru demografie, pentru studii aprofundate și multilaterale, este dincolo de orice îndoială. Și, totuși, știința demografică românească este departe de a răspunde condițiilor de care dispune și menirii sale importante. Paradoxal este faptul că unii autori de articole pe teme de demografie, publicate chiar în coloanele „Viitorului social”, ignoră pe cele apărute anterior, deși numărul lor este atît de redus. Nu putem intra în etiologia acestei situații și de aceea nu vom propune remedii. Avem totuși datoria să indicăm că lipsa de documentare științifică, ca și aceea a informației statistice contribuie mult la această situație. Este îmbucurător faptul că au apărut, în acești ani, specialitatea de sociolog — demografi — care dispune de o temeinică pregătire teoretică și metodologică⁵⁵, cum îmbucurătoare este efectuarea de anchete prin sondaj și studii de caz, într-o optică complexă, în care este prezent factorul demografic.

Rezultatele viitorului recensămînt al populației vor putea contribui și ele la un reviriment al demografiei. Îmbunătățirea documentării în demografie, întocmirea de bibliografii de note analitice ar avea de asemenea un efect pozitiv*.

VLADIMIR TREBICI

⁵⁵ Dintre aceștia, menționăm colaboratorii revistei „Viitorul Social”: Călin Anastasiu, Georgeta Gheorghe, A. B. Lisievici Brezeanu, Sebastian Manolea, Dumitru Sandu, Alin Teodorescu.

* Intrat la redacție în septembrie 1989.